

„Ennyit a fotók életképességéről”

SZÁVAI GÉZA: *AZ ÉLETED*, POLCZ ALAINE: *ASSZONY A HÁTORSZÁGBAN*

Szávai Géza, a PONT Kiadó alapítója, író, esszéista, kritikus egy barátság emlékezetének perspektívájából idézi meg Polcz Alaine-t: az író, pszichológust, a tanatológia-tanok és a Hospice-mozgalom magyarországi meghonosítóját, Mészöly Miklós házastársát idén megjelent munkájában. Szávai e kötet tizenkét fejezete s a több mint száz privát (és nem privát) fotó egymás mellé rendezésével alkotja meg saját Polcz Alaine-képét.

Polcz Alaine élettörténetét már számos művészeti alkotás feldolgozta mind filmen, mind az irodalomban, de e fotóalbumszerű emlékezés- és felidézésmóddal talán most találkozhatunk először. Szávai munkájában a képek a történetmesélés fő vezérfonalát képezik, hiszen azokat (a kötet feléig többé-kevésbé) lineáris időrendben tárja elénk, így a hozzájuk fűződő 'kommentárok' egy kislány traumáktól terhelt nevelődéstörténetét mutatják be, majd a nő, s később az asszony életútját, annak kitérőit és nyugvópontjait. Mindamellett, hogy e munka nem pusztán mint a 'nagy író' feleségét mutatja be Polcz Alaine-t, a szöveg elején a kötet főszereplője mégis ebbe a narratívába íródik bele: „Soha nem fordult meg a fejemben, hogy tegezhetném – vagy, hogy tegezni akarhatnám – az édesanyám korosztályába tartozó Alaine-t, idős barátom, Mészöly Miklós feleségét.” [5.] Különös szimbiózis apropóján született a kötet, és különös az az összefonódás is, ami az előző jelenségre is magyarázattal szolgálhat: Szávai Géza és felesége a Mészöly-házaspár nélkül igen kevésbé mutatkozik meg e sorokban, ahogy Polcz Alaine karaktere sem választható el Mészöly Miklóstól, mondhatni, csupán e kapcsolatrendszerek kontextusában értelmezhetőek és olvashatóak az említett személyek élettörténetei. A két házaspár hosszú és mély barátságából következik, hogy egymás viszonyítási pontjaivá váltak, amelynek körülményei és hozadécai *Az életed...*-ben hangsúlyosan láthatóvá válnak.

A kötet szerkezete egyszerre unikális és mintakövető, amelynek összetettségét a cím kettős allúziójának felfejtése bonthatja ki: Polcz Alaine 2000-ben, a Jelenkor Kiadó gondozásában jelentette meg gyerekkori barátnőjéről szóló kötetét, *Az életed, Bíró Berta* címmel. E munkában lánykori és asszonykori történetek elbeszélése alapján privát képek láthatóak Bíró Bertáról, illetve Polcz Alaine-nel közös gyerekkorokról. Polcz Alaine e kötetének példája explicitté is válik Szávai szövegében: „*Az életed, Bíró Berta* – ez lett a könyvének a címe. *Az életed, Polcz Alaine* – ötlött fel bennem egy »rímelő cím«.” [12.] A cím második fele pedig, az *Asszony a hátszágban*, Polcz Alaine nagysikerű önéletrajzi könyvére utal, amely az *Asszony a fronton* [1991] címet viseli. Utóbbi kötet megidézése által Szávai Géza Polcz Alaine-t a frontról a hátszágba pozicionálja, a nehézségekkel teli békébe, amely visszakapcsolja őt a Mészöly Miklós uralta színtérbe, a házasság intézményébe, amelyet az 'asszony' szó is megerősít.

A szöveget Szávai vallomásos, érzékeny visszaemlékezésének retorikája uralja, de releváns kérdés a kötetrel kapcsolatban, hogy tulajdonképpen kinek az önéletrajzát/élettörténetét olvashatjuk éppen. Alapvetően Polcz Alaine-t ismerhetjük meg Szávai Géza emlékeiben, s mindeközben ugyanannyira mesél magáról mint a kötet

főszereplőjéről. Betekintést nyerhetünk a Szávai-házaspár krízisekkel teli időszakába, a lányuk gyerekkorának egy részébe, valamint férjhezmenetelének körülményeibe is. Mindezen túlmenően a szöveget végigkíséri Szávai szerzői szólama, írásmódjára való önreflexiója is: „De nem akartam könyvet írni sem Alaine-ról, sem Mészölyről, az emlékirat műfaja nem vonzott, hanem szinte taszít még ma is. VISZONT: mindig foglalkoztatott, izgatott az akaratomtól [akaratunktól!] is független felidéző erő. »Felidéző« erejű fényképekből [...] kirakható az életed. Egy-Egy élet.” [12.] Emlékiratként tehát nem definiálható a kötet, hiszen hiányzik az arra jellemző komplexitás, teljességre törekvés, a portré műfajához pedig kevésnek bizonyul Polcz Alaine jellemrajza.

Fontos lehet kitérni a képek felidéző erejére, amelyet Szávai Géza a kötet legfontosabb szervezőelemeként említ meg. Az *életed...*-ben számos privát és már megjelent, közismert fényképet láthatunk, amelyek külön-külön elindítanak a könyv szerzőjében egy-egy emlékfolyamot, amelyet elének tár, mintegy kommentárként, ezzel megmutatva nekünk a saját Polcz Alaine-képét. Mindezzel kapcsolatban azonban sokszor olvasható olyan jellemrajz is Polcz Alaine-ről, amelyet önmagában az adott kép nem igazol. Ehhez valóban ismerni kellett a kötet főszereplőjét, gesztusait, mimikáját. Példaként említhetők Polcz Alaine mosolygós, nevető arcú fényképei, amelyekre Szávai Géza valamifajta beavatottság távlatából tekint, és így jellemzi azokat: „Javaslom jól megnézni Alaine arcát. [...] A belendült, szenvedélyesen érvelő Miklós – nyilvánosan is – ellentmondást nem nagyon tűrő egyednek mutatkozik [...]. És Alaine? Amikor tehetetlen, akkor is tesz »ellene«, tehetetlensége ellen. És mit tehetett, amikor már semmit nem tehetett? Hát nevetett!” [77.] Ezen kommentárok néhol azt a benyomást keltik, hogy nem elegendő egy fotó egy személy „felidezéséhez”, élete „kirakásához”, legalábbis akik személyesen nem ismerték őt, azok számára ezen elvárások nem válnak teljesíthetővé, hiszen nem láthatóak be az említett tulajdonságok az adott fénykép alapján. Természetesen ezen jelenség egyrészt a visszaemlékezések sajátja: többletinformációt kapunk arról a személyről, akit nem ismertünk, azoktól, akik ismerték, másrészt mindez érzékelhetővé teszi azt a határt, amelyet e kötet által sem tudunk átlépni: pusztán fotók alapján nem tudjuk megismerni az ismeretlent, hiszen amit láthatunk, az az elbeszéltnék csupán egy „képe” (annak is csak egy elbeszélése) és nem ő maga, ez a távolság pedig nem áthidalható. Így, ha Szávai Géza emlékelbeszéléseit abszolút hitelesnek is találjuk, számot kell vetnünk az emlékezés konstitutív működésmódjával.

A Polcz Alaine-ről szóló visszaemlékezések már többféle képet kialakítottak a pszichológusnőről, szubjektív Polcz Alaine-arcokat, amelyek között benyomásom szerint még nem jött létre egyetlen, uralkodó Polcz Alaine-kép. Egymásnak ellentmondó kijelentések születtek és születnek ma is róla, amelyek különbözőségét az egyéni perspektívák sokfélesége is magyarázhatja. Szávai Géza munkája, visszaemlékezése a különleges, közkedvelt, szerethető Polcz Alaine-képet erősíti, de nagy erénye a könyvnek, hogy az érzékeny baráti hang nem idealizálja túl alakját. Vendégszeretete, segítőkészsége, önfeláldozó jelleme és nagy munkabírása mellett felsejlik a kérértlen beavatkozó is: „Azt azonban nem kedveltem, amit úgy neveznék, hogy bele akart szólni az életembe. Ha Ájlonkát [Szávai Géza Ilona nevű felesége – SZ. B.] is magam mellé számítom, akkor az »életünkbe.«” [131.] Itt a szerző arra utal, hogy a házasságukat vagy a házastársi kapcsolatukat is analizálta, és tanácsokkal látta el őket, amiből a Szávai-házaspár, legalábbis a visszaemlékezés szerzője, sosem kért.

A kötet, ahogyan már utaltam rá, tizenkét fejezetten keresztül követi végig Polcz Elaine életét gyermekkorától haláláig. Szól az édesapjával való kedvezőtlen kapcsolatáról, a névváltozásainak politikai háttereiről, az első házasságáról, s annak traumatikus befejezéséről, a háborúban átélt borzalmakról, és persze a Mészöly Miklóssal kötött hosszú és nehéz házasságáról is. Ehhez kapcsolódóan üdvös jegye Szávai Géza visszaemlékezésének, hogy nem lépi át Polcz Elaine privát szférájának határvonalát. Nem árul el nagy, megdöbbentő titkokat Mészöllyel való házasságáról, és nem hoz szóba szemérmetlen kérdéseket: röviden utal arra, hogy Mészöly Miklós nem volt a hűség mintaképe, ami miatt Polcz Elaine sokat szenvedett. A szöveg mindemellett kitér arra is, hogy a már számos helyen megírt okok miatt Polcz Elaine-nek nem születhetett gyermeke, ami kétségeket okozott a házaspár számára, s a kötet szerzője szerint mindez nem volt független Mészöly hűtlenségétől sem. Ettől bensőségesebb „titkok” nem kerülnek napvilágra, s ez talán a baráti perspektívának, szólamnak is tulajdonítható, s annak is, hogy 2017-ben már megjelent a házaspár levelezése *A bilincs a szabadság legyen* címmel, amiből az olvasó számos információt szerezhetett a magánéletükről.

Szávai Mészöllyék házasságának nem a problémás mivoltát igyekszik hangsúlyozni, erre utal az is, hogy a témának szentelt fejezetnek a „*Boltív*” címet adta, s ezzel a szóval jellemzi kapcsolatukat is. Ennek illusztrálásaként egy képkommentár is idézhető a házaspárról: „Elsőnek azt a képet választottam ki a sok amatőr fotó közül, amely technikailag sikerületlen ugyan, de szoros, lendületes egymásmellettegben mutatja a fiatal nőt és a fiatal férfit, mint akik elkötelezetten, odaadóan, célratörően igyekeznek valahová. [...] Ilyenek voltak egy életen át. Miklós szálegyenesen, Elaine [e képzett mozgás közben is] picit feléje dől.” [67.]

Szávai Géza visszaemlékezése nem csupán Polcz Elaine privát életére tekint vissza, hanem szakmai sikereire is. Gyakran említi tanatólogiai munkásságát, a kórházi túlórákat, a pszichológusi üléseket, valamint hogy az *Asszony a fronton* című alkotásának megjelenését követően sokat utazott, utaztak, többek között a könyv különböző nyelvekre fordításai miatt, illetve bemutatásának, népszerűsítésének céljából. Mindemellett a PONT Kiadó megalapítását is említi a szerző, amelynek részese volt a Mészöly és a Szávai házaspár is.

Az előzőekben már említettem, hogy Szávai Géza ezen alkotása a jellemrajz teljességének hiányában nem sorolható a portré műfajába, s ezt a vonást a memoár jól átgondolt koncepciójának tartom. Szávai nem tesz kategorikus kijelentéseket Polcz Elaine-ről, hanem minden esetben nagyon finoman és érzékenyen festi meg őt, már-már ezáltal hozzáférhetetlenné téve alakját. Ehhez kapcsolódóan sok privát fotót láthatunk, viszont igen kevés privát történetet ismerhetünk meg a kötetben. Polcz Elaine pusztán egy barátság apró emléknymaiban válik láthatóvá, mosolyokban, gesztusokban vagy közös élményekben. Ez az emlékező retorika, hang – amely által ha nem is ismerhetjük meg az írónőt, de – közvetít egyfajta bensőségességet, amely sokkal inkább közelebb vihet minket Polcz Elaine arcához, arcaihoz, mint például a Dér Asia és Geröcs Péter *Privát Mészöly* című filmjében elhangzó egzakt kijelentések.

Befejezésként a kötet két zavaró aspektusát említeném: nagyon fontos, hogy legyen valamifajta előismeretünk Polcz Elaine-ről, mert anélkül nehezen kontextualizálható ez a visszaemlékezés. A másik pedig szerkesztésbeli/tördelésbeli: sokszor egy-két oldallal hamarabb jelenik meg a kép, mint az aktuális kommentár, ezért

olvasás közben többször is vissza kell lapozni. Egy esetleges utánnymás esetében a képek átméretezését releváns lehet átgondolni.

Mindent összevetve fontos vállalásnak tartom ezt a kötetet, hálások lehetünk e privát képek nyilvánossá tételéért. A könyvben olvasható az is, hogy ez csak a készülő dilógia első része, a következő visszaemlékező-kötet tárgya Mészöly Miklós lesz, ami által pedig Szávai Géza perspektíváján át végre teljes lehet majd a „Mészöly-boltív”. [PONT]

SZABÓ BERNADETT

Az olvasás mint safe space?

GRECSÓ KRISZTIÁN: *MAGAMRÓL TÖBBET*

GreCsó Krisztián 2020-ban *Vera* című regényével lett a Libri-díj közönségdíjasa – idén költőként újra elnyerte könyvével, melynek címe: *Magamról többet*. Mire számíthat az olvasó egy ilyen című verseskötettől? Nyilván a vallomásos költészet alműfajába sorolható versekre. Hogy többet árul el a költő magáról. Mint? Mennyivel többet? Mihez képest többet? Hiszen a többnek valamihez képest van értelme. Minél többet? Egyelőre nem tudjuk, pusztán találgathatunk: vajon az eddigi információk szűkösek voltak, elégségesek, és a többel válik éppenséggel sokkal a mennyiségük? A 30 évvel ezelőtti verseskötetéhez képest, amellyel megkezdte írói pályáját, de amit később nem követett eleddig folytatás (habár rendszeresen közölt verseket is)? Eddig szemérmesen hallgatott magáról, ám újra a líra terepére lépve, most szabadabbra engedi a gyeplőt a magánéletéről nyilatkozás lovain? Tovább gondolkodva: vajon itt a biográfiai énről tudunk-e majd meg még többet, vagyis GreCsó Krisztiánról, aki adót fizet, pártra teszi a voksát, házasodik, vagy egy kitalált lírai énről? Esetleg ezek keverékéről? Ha igen, milyen arányban tér el a valóságtól, a valós GreCsó Krisztiántól?

Pletykákra éhes a közönség, és ki ne tudná ezt jobban, mint a *Pletykaanyu* egykori írója. Ez az elbeszéléskötet 2001-ben nagy vihart keltett, botrányos sikert aratott. [Mint olvashatjuk a világhálón, Szegváron, ahonnan a novellák témájukat merítették, több tévéstáb is járt!] Mindez egy sikerekben gazdag prózaírói pálya nyitánya volt. Két tényező hatására talált vissza a verseskötethez mint kifejezési formához. Egyfelől a Rájátszás projekt segítette ebben, amely projektben zenészek és irodalmárok alkotnak párosokat, költők zenészként lépnek fel, valamint zenészek verseket zenésítenek meg, másfelől életének traumái és sorsfordító momentumai lökték a költői pálya folytatása felé.

Akit kicsit is érdekel az irodalom ma Magyarországon, az, ha nem is tudja, de bizonyára tudni véli, ki az a GreCsó Krisztián. Aki ennyi interjút ad, mint ő [nem feltétlen azért, mert ő akar ennyit adni, hanem mert ennyit vagy még többet kérdezik], az számíthat rá, hogy ez a címadás elviszi az olvasatot a dologi referencialitás irányába. Az olvasóközönség talán már Ady idejében, *A Minden-Titkok verseinek* megjelenésekor arra számított, hogy a héjánásról tud meg, nem is többet, de egyenesen Min-dent. Így van ez most is. Erre számítunk. *A Magamról többet* verseiben a magánélet kulcsszavai az örökbefogadás és a rák. Még azt is lehet tudni a *Népszavának* adott